

44988 - 2 egz. ...
Dul do 25040.
28/3 - 50 98

ZOFIA WISKONTTOWA

BIBLIOTEKI PEDAGOGICZNE
KURATORIÓW OKRĘGÓW
SZKOLNYCH

KRAKÓW 1937
NAKŁADEM «PRZEGLĄDU BIBLIOTECZNEGO»

ZOFIA WISKONTTOWA

BIBLIOTEKI PEDAGOGICZNE
KURATORIÓW OKRĘGÓW
SZKOLNYCH

KRAKÓW 1937
NAKŁADEM «PRZEGLĄDU BIBLIOTECZNEGO»

Osobne odbicie z «Przeglądu Bibliotecznego», r. XI, 1937, z. 3.

286691

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku

FUW0173261

DRUK W. L. ANCZYCA I SPÓŁKI W KRAKOWIE

Potrzebę zakładania bibliotek pedagogicznych¹ umotywo-
wał kurator O. S. Brzeskiego Z. Gąsiorowski w przemówieniu
(1929 r.) na otwarciu Biblioteki Pedagogicznej w Brześciu: «Myślą
przewodnią Ministerstwa, a więc i moją, było stworzenie takich
warunków pracy nauczyciela, aby miał możliwość pogłębienia swej
wiedzy ogólnej i zawodowej, miał źródło, skąd mógłby czerpać
wskazania praktyczne. Wobec katastrofalnych warunków, w ja-
kich pracuje dziś nauczyciel, nie można wymagać, aby sam mógł
sobie stworzyć taki warsztat pracy. To, na co nie może zdobyć
się jednostka, dokonujemy dziś wspólnym wysiłkiem nauczyciel-
stwa i Ministerstwa».

Podstawą opracowania niniejszego artykułu są odpowiedzi
na ankietę Wileńskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich
o stanie bibliotek kuratoriów na 1 I 1936 r. Było wtedy w Pol-
sce 8 kuratoriów szkolnych (Brześć, Kraków, Lublin, Lwów,
Poznań, Równe, Warszawa, Wilno) i Wydział Oświecenia Publ.
W. Śląskiego. Wszystkie te kuratoria prócz warszawskiego, po-
siadają biblioteki pedagogiczne; rolę tego typu biblioteki spełnia
dla Warszawy Biblioteka Pedagogiczna Ministerstwa W. R. i O. P.
zakrojona na znacznie szerszą skalę, niż biblioteki kuratoriów.
Wydział Ośw. Publ. W. Śląskiego w Katowicach w tej chwili
biblioteki pedag. nie posiada; istniała ona kilka lat, lecz w 1928 r.,
jednocześnie z założeniem Instytutu Pedagogicznego w Katowi-
cach, została przemianowana na Bibliotekę Instytutu; ponieważ
spełnia tę samą rolę co i biblioteki kuratoriów, należy ją zali-
czyć do bibliotek omawianego typu.

Prawie wszystkie biblioteki (7) noszą nazwę pedagogicz-
nych, tylko krakowska nazywa się «Centralna Biblioteka Nauczyciel-
ska»; 5 nosi nazwę «centralne pedagogiczne» (Brześć, Lublin,
Wilno, Lwów i Równe); do dwu ostatnich dodano określenie
«państwowa»; w Poznaniu jest «Okręgowa Biblioteka Pedag.»
a w Katowicach: «Biblioteka Instytutu Pedagogicznego».

¹ Zdaje się, że ten artykuł jest pierwszą próbą opracowania historii
i stanu obecnego bibliotek kuratoriów szkolnych. Jedyna wzmianka 10-wier-
szowa o bibliotekach kuratoriów ukazała się w *Ruchu Pedagogicznym*
z 1926 r.

b-206/05

Biblioteki kuratoriów powstały w różnym czasie między rokiem 1922 a 1929. Pierwszą była Centr. Biblioteka w Krakowie. Po niej w 1924 r. — wileńska zaczyna swą działalność, a zaczątki jej istniały i wcześniej, ale nie miała lokalu i półek. Od 1925 r. datuje się biblioteka lwowska, lecz dopiero w 1933 r. dostaje obszerny lokal i zaczyna zyskiwać czytelników. W 1927 r. powstaje biblioteka w Lublinie, początkowo przy Wydziale Oświaty Pozaszkolnej, a w 1931 r. usamodzielnia się. Biblioteka poznańska podaje jako rok otwarcia 1928, lecz ze sprawozdań jej w *Dz. Urz. Kurat. Okr. Szk. Pozn.* widać, że bibl. ta powstała znacznie wcześniej. Związkiem jej były dzieła otrzymane w spadku po Departamencie W. R. i O. P. b. Dzielnicy Pruskiej, w 1926 r. została uporządkowana, lecz służyła tylko urzędnikom kuratorium; w 1928 r. została udostępniona ogółowi nauczycielstwa. Jako ostatnie powstały biblioteki w Brześciu i Równem.

Na czele bibliotek pedagogicznych stoją wszędzie naczelnicy lub wizytatorzy Wydziału Szkół Średnich przeważnie, jako dyrektorzy, prezesi zarządów lub komisji bibliotecznych. Do pomocy im istnieją zarządy, rady, komisje, w skład których wchodzi delegaci kuratoriów, lub szkół rozmaitych typów, fachowcy poszczególnych przedmiotów nauczania; niektóre rady mają głos decydujący, inne tylko doradczy. W ogóle sprawy organizacji bibliotek kuratoriów nie są uregulowane i biblioteki czekają na jednolity statut, który ma być wkrótce opracowany. Wszystkie biblioteki pedagogiczne drukują swoje statuty, regulaminy i sprawozdania w dziennikach urzędowych kuratoriów.

Na budżety bibliotek pedagogicznych składają się dotacje M. W. R. i O. P. lub kuratoriów i składki czytelników. Dotacje wahają się od sumy 5000 do 9000 zł dla jednej biblioteki rocznie; składki czytelników od 400 do 5000 zł; z tego widać, że w wysokości opłat panuje wielka rozpiętość. Niektóre biblioteki, jak Poznań, dają książki bezpłatnie nauczycielom szkół państwowych, biorąc od innych 1 zł rocznie; Brześć, Kraków i Lwów pobierają od wszystkich 1 zł rocznie, Lublin tylko za beletrystykę; Równe i Wilno mają składki 1 zł miesięcznie od nauczycieli, od uczącej się młodzieży mniejsze.

Niektóre biblioteki mieszczą się w gmachach kuratoriów, inne w prywatnych lokalach, które lepiej są dostosowane

do potrzeb bibliotek (np. Lwów i Poznań). Biblioteki mieszczące się w lokalach kuratoriów mają czasami wielkie niedogodności jak biblioteka w Równem, urządzona w sali konferencyjnej. W gmachu gimnazjalnym jest umieszczona jedynie biblioteka krakowska (Gimn. im. Nowodworskiego). Tam, gdzie biblioteki nie mieszczą się w kuratoriach, dostają specjalne subsydia na wynajem lokalu. Wszystkie biblioteki pedag. posiadają czytelnie.

Skład osobowy pracowników bibliotek kuratoriów ilościowo jest prawie jednolity: kierownik biblioteki — nauczyciel szkoły średniej lub powszechnej, jeden lub dwóch bibliotekarzy i woźny. Wszyscy kierownicy, prócz jednego mają wyższe wykształcenie; niektórzy jeszcze specjalne pedagogiczne czy bibliotekarskie; 3 kierowników pracuje tylko w bibliotece, reszta ma jeszcze kilka godzin (do 3 dziennie) pracy w szkole; uposażenie ich zależy od ilości lat pracy w szkolnictwie. Żaden z kierowników dodatku funkcyjnego nie otrzymuje. Bibliotekarze — pomocnicy są też na etacie lub kontrakcie nauczycielskim całym, lub częściowym; wykształcenie mają niekiedy wyższe, częściej średnie, lub specjalne, bibliotekarskie; kilku jest płatnych z fundusów bibliotek od 100 do 150 zł miesięcznie, lecz nieraz i mniej, bo 60 a nawet 30 zł (w jednej z bibliotek siła kancelaryjna pomocnicza płatna 30 zł za 3 godz. pracy ma wykształcenie akademickie i specjalne pedagogiczne).

Wszystkie biblioteki kuratoriów są naukowe i jak świadczy o tym już ich nazwa, przewagę znaczną mają w nich dzieła pedagogiczne; jednakowoż prócz nich znajdują się i inne dzieła naukowe. Katowice, Kraków i Lwów mają dzieła z dziedzin pokrewnych pedagogice. Inne biblioteki starają się uzupełniać wszystkie działy nauki wartościowymi książkami. Prócz Lwowa i Katowic wszystkie biblioteki gromadzą także literaturę piękną klasyczną i wartościową współczesną, gdyż to jest potrzebne nauczycielom do prowadzenia lekcji. Biblioteka wileńska gromadzi również i literaturę dla dzieci, uważając ten zbiór za warsztat pracy dla nauczycieli, którzy powinni poznać ten dział piśmiennictwa.

Liczba książek w bibliotekach kuratoriów jest różnaita, od 7000 tomów w Katowicach i Równem, 8000 t. w Brześciu i Lublinie, 15000 t. we Lwowie, 18000 t. w Poznaniu, 27000 t.

w Wilnie do 38000 w Krakowie. Wszystkie biblioteki przenie-
 rają czasopisma bieżące; od 70 w Krakowie do 170 w Wilnie.

Biblioteki kuratoriów posiadają katalogi kartkowe, nadto
 5 bibliotek ma katalogi drukowane. Są to katalogi alfabetyczne
 i działowe. Lublin ma także katalog krzyżowy, obejmujący wszy-
 stkie działy prócz pedagogiki. Poznań sporządza katalog artyku-
 łów w czasopismach pedagogicznych i naukowych. Wilno pro-
 wadzi katalog artykułów, dotyczących bibliotek dla dzieci i mło-
 dzieży oraz szkolnych, jako też i czytelnictwa dzieci i młodzieży.

Żeby uzupełnić brak katalogów drukowanych, który daje
 się odczuwać szczególnie na prowincji, biblioteki drukują spisy
 nowonabytych książek lub bibliografie do poszczególnych za-
 gadnień pedagogicznych w dziennikach urzędowych swoich ku-
 ratoriów. Spisy te są bardzo pomocne nauczycielom z prowincji
 przy wyborze książek. Ostatnio od r. 1928 zaczęły biblioteki dru-
 kować w tychże dziennikach spisy nowonabytych książek. Brzeska
 biblioteka wydaje katalog zeszytami, jako dodatek do *Dz. Urz.*

Cztery biblioteki: Brześć, Katowice, Lublin i Równe są
 otwarte raz dziennie przez 3—4 godziny, przeważnie wieczor-
 em. Reszta bibliotek pracuje rano i wieczorem przez 6—7 go-
 dzin. W czasie wakacji 4 biblioteki są zamknięte przez miesiąc,
 pozostałe czynne są 3—4 razy w tygodniu.

Prawo korzystania z bibliotek pedagogicznych przy-
 służy przede wszystkim nauczycielom szkół wszelkich typów,
 państwowych i prywatnych, poza tym urzędnikom kuratoriów
 i inspektoratów szkolnych. Większość bibliotek wydaje również
 książki uczniom szkół wyższych, a także średnich (dawniej prze-
 ważnie uczniom seminariów nauczycielskich). Niektóre biblioteki
 mają nawet specjalne ulgi dla studentów i uczniów. Wszystkie
 biblioteki wysyłają książki nauczycielom na prowincję. Wypoży-
 cza się przeważnie 2—3 tomów naraz na okres 2 tygodni, najwy-
 żej na miesiąc; Lwów wypożycza 5 książek jednocześnie. Od
 czytelników nienauczycieli bierze się zastaw; prawie wszystkie
 biblioteki prowadzą podwójną kontrolę wypożyczeń.

Bardzo trudno sprowadzić do jednego mianownika odpo-
 wiedzi, dotyczące frekwencji w bibliotekach i ilości wypo-
 życzonych książek, dlatego że niektóre biblioteki dają odpowiedź
 o frekwencji rocznej, inne miesięcznej lub dziennej; jedne o fre-

kwencji w wypożyczalni, inne w czytelnicy. Ilość stałych czyteln-
 ików w 1935 r. wahała się od blisko 600 w Brześciu do 1200
 w Wilnie, poprzez 800 w Katowicach i 900 w Poznaniu. Ilość
 odwiedzin w wypożyczalni w Poznaniu wynosi około 4000 roc-
 nie, w Wilnie 21000. Wypożyczono w r. 1935 książek 4000
 w Katowicach, 5000 w Równem, 8000 w Poznaniu, 9000 w Brze-
 ściu, 12000 w Krakowie, i 40000 w Wilnie.

Wzmianki lub notatki i artykuły o bibliotekach pedag.
 kur. ukazywały się niejednokrotnie w czasopismach pedag. i innych.
 I tak historia Biblioteki Pedag. w Katowicach ukazała się w nrze 2.
Zarania Śląskiego z 1936 r.; wzmianki o tej Bibliotece w *Mie-
 sięczniku Pedag.*, *Szkole* z tegoż roku i w książce: *Z działalności
 Instytutu Pedagog. w Katowicach w r. 1932—34*. Notatka o bi-
 bliotece krakowskiej w *Przeglądzie Bibl.* z 1927 r. Wiadomość
 o bibliotece lubelskiej w *Monografii szkolnictwa m. Lublina*
 w 1928 r. 2 wzmianki o bibliotece lwowskiej były w *Przeglądzie
 Pedagogicznym* z 1927 i 1936 r. i w *Przeglądzie Naucz.* 1936 r.
 Lwowska biblioteka posiada 3 własne stałe wydawnictwa: *Lwowska
 Biblioteczka Pedagogiczną*, *Lwowską Bibliotekę Dydaktyczno-
 Wychowawczą* i *Lwowską Bibliotekę Przekładów Dzieł Pedago-
 gicznych*. Historia biblioteki poznańskiej była umieszczona w dziele
 zbiorowym *Biblioteki wielkopolskie i pomorskie* 1929 r. i w *Szki-
 cach z dziejów szkolnictwa i kultury* 1930 r.; oba artykuły pióra
 S. Truchima, kierownika biblioteki. Wzmianki o Bibliotece wileń-
 skiej pojawiły się w *Zbiorach polskich* Chwalewika, wyd. II.
 1927 r.; w *Pamiętniku II Zjazdu Bibliofilów Polskich w Warszawie*,
 1926 r.; w *Rocznikach Statystycznych m. Wilna.* (4); w *Nauce
 Polskiej* t. VII i XII; w *Sprawach T. N. S. W.* z 1925 r.; w *Prze-
 glądzie Bibliotecznym* i *Ruchu Pedagogicznym* 1927 r.; w *Prze-
 glądzie Pedagogicznym* 1928 r.; historia biblioteki była wydruko-
 wana w księdze zbiorowej *Biblioteki wileńskie* (odb. z *Ateneum
 Wileńskiego* 1932 roku); wyszła również w oddzielnej odbitce.

Kończąc przegląd bibliotek pedagogicznych, muszę wspom-
 nieć o bibliotekach zwiniętych kuratoriów w Toruniu i Łodzi
 i bibliotekach filiach w Grodnie i Grudziądzu.

Biblioteka Kur. O. S. Pomorskiego w Toruniu powstała
 w 1921 r. Darowizny wydawców były podstawą biblioteki; zbiory
 rozszerzano z sum budżetowych Kuratorium. W r. 1929 Biblio-

teka liczyła 3500 t.; przestała istnieć jako Biblioteka Kur. w 1932 r.; przekazała książki swoje bibliotece w Grudziądzu. Artykuł o bibliotece toruńskiej znajduje się w księdze zbiorowej: *Biblioteki wielkopolskie i pomorskie* przez W. Jankowskiego.

Okręgowa Biblioteka Pedagogiczna w Grudziądzu powstała jako filia biblioteki poznańskiej w 1933 r. Księgozbiór zawiera około 5000 tomów; wypożyczono w ciągu roku 1000 t.

Państwowa Centr. Bibl. Pedag. w Łodzi powstała w 1925 r. z dotacji M. W. R. i O. P. i składek nauczycielstwa; w 1932 r. Biblioteka posiada około 9500 tomów. Jako biblioteka pedagogiczna istnieje nadal. W sprawozdaniu ze stanu i działalności Państw. Centr. Biblioteki Pedag. w Łodzi za 1935 r., umieszczonym w *Głosie Naucz. Łódzkiego* za 1935—36 r. czytamy, że Biblioteka liczy obecnie ponad 12000 t., członków 725, którzy wypożyczyli około 8000 t. Biblioteka utrzymuje się i nadal z dotacji Kuratorium Okr. Szk. Warsz. (5000 zł) i składek członków (7000 zł).

Państw. Biblioteka Pedag. w Grodnie istniała dawniej; od 1925 r. jako biblioteka organizacji nauczycielskich, lecz ostatnio była prawie nieczynna. W końcu 1933 r. została przejęta przez Kur. O. S. Wileńskiego. Księgozbiór liczy powyżej 4000 tomów; stałych czytelników około 400, którzy wypożyczyli rocznie 8000 t. Biblioteka posiadała dawniej drukowany katalog, ułożony według tytułów i nowy katalog działowy, kartkowy.

Chociaż nasza ankieta nie objęła Biblioteki Ministerstwa W. R. i O. P. w Warszawie, nie można jej zupełnie pominąć, gdyż ma te same cele, co i biblioteki kuratoriów okręgów szkolnych. Biblioteka powstała z książek zakupywanych do prac organizacyjnych i programowych Ministerstwa. Ma ona spełniać do pewnego stopnia rolę biblioteki kuratorskiej, aczkolwiek udostępniona jest tylko dla osób pracujących naukowo. Prawo wypożyczania książek przysługuje urzędnikom Ministerstwa W. R. i O. P. i kuratorium. Inne osoby korzystały do niedawna tylko z czytelni. Biblioteka posiada 16389 książek z zakresu pedagogiki i dziedzin pomocniczych. Na czele stoi kierownik, który ma do pomocy 1 urzędniczkę kontraktową i woźnego. Biblioteka mieściła się przez kilka lat we własnym lokalu przy ul. Foksal; po przeniesieniu Ministerstwa do nowego gmachu w Alei Szucha 25, została tam ulokowana i Biblioteka; posiada

dużą salę czytelnianą, 2 pokoje do pracy i magazyny. W wykazach książek skatalogowanych w Bibliotece Ministerstwa W. R. i O. P., wydawanych co kwartał, umieszcza Biblioteka wiadomości, ile w danym kwartale książek przybyło. Notatki o Bibliotece Ministerstwa znajdujemy w *Przeglądzie Bibliotecznym* z 1928 r.; w *Przeglądzie Pedag.* 1930 r. i w *Dzienniku Urzędowym W. Śląskiego* w 1929 r.

Biblioteki, wymienione w tym artykule, posiadały razem około 150.000 tomów; o ich potrzebie i żywotności świadczy ilość wypożyczonych w 1935 r. około 140.000 tomów.

286691